

ARTICLES CENTRALS

Líbia: desaparèixer camí d'Europa

Karlos Zurutuza

Periodista especialitzat en drets humans i conflictes armats a l'Orient Mitjà i Nord d'Àfrica

Desenes de milers de migrants segueixen travessant Líbia en un intent desesperat d'arribar a Europa. Se sap poc o gens sobre les circumstàncies en les quals aquestes persones desapareixen pel camí, sigui morint per les duríssimes condicions del viatge o perquè, capturades per grups criminals, el seu parador esdevé desconegut per a tothom; fins i tot, per als seus familiars.

Tot comença amb un viatge de cinc dies a través del desert, a la caixa d'un camió carregat de tota mena de coses, des de mobles fins a cabres. Els diuen que es lliguin amb cordes, que el conductor no s'aturarà si algú cau del camió. Pel camí, veuran cadàvers cremats pel sol. Els primers a desaparèixer a la ruta líbia cap a Europa ja ho fan abans d'entrar al país. Ningú no en coneix els noms ni tampoc n'hi ha estadístiques; qui podria escometre una tasca tan magna en la immensitat del Sahel? Es diu, però, que en moren més aquí que a la Mediterrània.

Arribats a territori libi, els supervivents amb prou feines s'han recuperat del xoc quan cauen en un nou infern. Sabha, a l'extrem sud de país, és una primera parada impossible d'evitar, un lloc al mig del desert on les màfies es dediquen a la caça de subsaharians.

“ Els primers a desaparèixer a la ruta líbia cap a Europa ho fan abans d'entrar al país. Sense noms

ni estadístiques; qui podria escometre una tasca tan magna en la immensitat del Sahel? ”

Cada carrer de la capital del sud disposa d'un "gueto", que és com es diu als llocs on es reté i colpeja els migrants fins que algú, generalment la seva família, paga el rescat que les màfies exigeixen per alliberar-los. Els diners, si és que finalment arriben, ho fan a través de la *hawala* (significa "transferència" en l'argot bancari àrab). Parlem d'un sistema que no deixa rastre i en el qual una persona accepta una quantitat en dipòsit i una altra la paga en una altra part de món. Quan es fa, la família del segrestat rep un codi que ha d'enviar per missatge de text al segrestador. El retingut serà alliberat fins a la pròxima vegada que torni a caure en mans d'una altra màfia.

Desenes d'històries com les recollides per mi mateix (tant a Líbia com a bord dels vaixells de la flota humanitària de rescat) corroboren aquest relat. No cal dir que varien els noms de les víctimes i el període d'espera fins al seu alliberament, però les sumes del rescat semblen més o menys fixes, entre els 500 i els 700 dòlars. De vegades, la família és massa pobra per pagar o, simplement, el segrestat no pot recórrer a ningú. En aquest cas, la víctima serà venuda a un capatàs perquè treballi com a esclava en tasques de neteja o construcció. Si la seva salut està tan deteriorada que ningú està disposat a pagar per ella, els seus raptors la mataran allà mateix.

Serà únicament la manca de contacte perllongat amb familiars o companys de viatge la que n'alerti la desaparició. En un país sense institucions eficaces, ningú no es farà responsable de la seva pèrdua ni durà a terme una investigació.

La vulnerabilitat arriba al seu màxim quan es tracta de dones. Si bé són moltes menys (aproximadament una de cada deu a les pasteres rescatades), els testimonis recollits per nombrosos periodistes i ONG assenyalen que els abusos sexuals són la norma. No en va, vaig ser testimoni de com la majoria demanava fer-se la prova de la sida tot just trepitjar la coberta d'un vaixell de rescat. Les dones que es queden a terra buscaran una feina com a assistents domèstiques o netejadores en els principals hotels de ciutats com Trípoli o Misrata. En el pitjor dels casos, desapareixeran en les xarxes de prostitució.

“ La vulnerabilitat arriba al seu màxim quan es tracta de dones. Si bé són moltes menys, els abusos sexuals són la norma ”

La costa

L'Organització Internacional per a les Migracions (OIM) situa el nombre de migrants a Líbia entre els 700.000 i un milió, però, com tot a Líbia, són estimacions aproximades més que dades verificables, perquè resulta impossible calcular el nombre dels que desapareixen en mans de les màfies ni tampoc en mans d'aquesta mena de milícies armades que s'autoerigeixen en forces armades dels dos governs en disputa. La majoria d'aquestes milícies opera a la costa, on viu el 90 % de la població i on els migrants començaran de zero una vegada i una altra fins a reunir prou diners per poder saltar a una pastera amb rumb a Europa. Només cal acostar-se a llocs com el pont de barri de Gargaresh de Trípoli per trobar una multitud d'individus, la majoria subsaharians, que esperen pujar a la caixa d'una camioneta per fer feines ocasionals de construcció o neteja. En una bona jornada poden reunir fins a 20 dinars libis (prop de cinc euros); en una de dolenta, acabaran capturats per una nova màfia del tràfic; i tornem-hi. Mahmud, un nigerí de 26 anys, explicava que estava aixecant un mur a Tajoura, a l'est de Trípoli, quan el van segrestar.

“Em van dir que truqués els meus familiars amb un telèfon mòbil que em van donar i que els digués que em matarien si no pagaven 700 dòlars. Mentre parlava amb la meva tieta, em pegaven sense parar, suposo que perquè la família veiés que em matarien a cops si els diners no arribaven”, recordava el nigerí. Després de dos mesos entre pallisses i amenaces, el rescat va acabar arribant a través de la *hawala*.

Les víctimes d'aquests abusos poques vegades són capaces d'aportar detalls que permetin saber on se les va tancar; sovint no es pot resoldre si es tractava d'un centre de detenció oficial, també anomenat de “retenció”, o un dels llocs on alguna banda les hauria tancat. En el primer cas, per fer visites és imprescindible el permís del Ministeri

de l'Interior, a Trípoli. Els retinguts poden estar més o menys amuntegats en habitacions escrostonades i, amb sort, la manca d'aigua corrent en els banys es suplirà amb bidons de cinc litres que s'hi apilen. El menú, generalment a base de pasta i arròs, resulta indiscutiblement monòton; i som conscients que l'ocasional repartiment de pomes i cigarretes es deu a la visita de periodistes o treballadors humanitaris. Generalment, són escoles o magatzems en desús, l'arranjament dels quals s'ha limitat a estendre matalassos per l'espai que abans ocupaven cadires i pupitres. Organitzacions humanitàries com Human Rights Watch o Amnistia Internacional donen unes xifres aproximades de vint centres a l'oest de país, que van canviant de localització per raons de seguretat o, senzillament, perquè algú acaba reclamant l'edifici en qüestió.

“ La situació de vulnerabilitat extrema dels migrants en sòl libi s'entronca amb l'atomització del poder després de la guerra que va posar fi a la dictadura de Gaddafi ”

El nombre de retinguts resulta impossible de calcular. De vegades hi ha alliberaments massius davant d'una allau inesperada de nous detinguts o, simplement, desplaçaments entre els centres. Cada centre cobra una quantitat fixa del govern de Trípoli per cada intern, de manera que la “compravenda” d'éssers humans és habitual fins i tot en la xarxa emparada pel Ministeri de l'Interior. La presó de Geryan, a 90 quilòmetres a l'est de Trípoli, és coneguda tant per les terribles condicions dels retinguts com per liderar el “mercat” de la compravenda.

Dels centres “no oficials”, els que les màfies utilitzen per retenir els segrestats, únicament n'arriben imatges obtingudes amb telèfons mòbils pels raptors mateixos o els que participen en subhastes d'éssers humans.

Aquesta situació de vulnerabilitat extrema que pateixen els migrants en sòl libi s'entronca amb l'atomització del poder al país després de la guerra que va posar fi a

quatre dècades de dictadura de Moammar al-Gaddafi. Actualment, Líbia és un país amb dos executius sobre el paper (l'un a l'est i l'altre a l'oest) i centenars de milícies que dicten les seves pròpies lleis sobre el terreny. La situació per als migrants s'ha deteriorat encara més des de l'abril de 2019, quan el general Haftar, cap militar de les forces de l'est de país, llançà la seva ofensiva sobre la capital líbia. Segueix havent-hi enfrontaments en una zona propera a l'aeroport, al sud de la capital, un districte industrial ple d'hangars buits susceptibles de servir de centres de detenció. "L'amenaça per a refugiats i migrants a Trípoli mai no ha estat tan greu", explicava llavors al diari britànic *The Guardian* Matthew Brook, el cap adjunt de la missió de l'ACNUR a Líbia. Els supervivents que aconseguixen travessar el sedàs del Sahel, l'infern al sud de Líbia i el foc creuat a la costa, es jugaran les seves últimes cartes, ja sobre una pastera. Si la travessia marítima és perillosa, creuar aquest racó del Sahel amb vida també és tot un repte.

“ Un dels errors principals en intentar entendre què passa a Líbia és considerar les màfies, milícies i forces de seguretat com a elements independents entre si ”

“Morts i desapareguts”

Un dels errors principals a l'hora d'intentar entendre què passa a Líbia és considerar les màfies, les milícies i les forces de seguretat com a elements independents entre si. De fet, formen una xarxa intricada de vasos comunicants. D'aquesta manera, com es pot demanar a la policia que investigui la desaparició d'un individu retingut per una milícia progovern? Com es pot exigir a un jutge que obri un cas contra un ministre que és germà d'un conegut traficant de persones? A Líbia, "policia" i "exèrcit" són noms oficials per a entitats que encara no existeixen sobre el terreny. La seguretat, o la manca de seguretat, és en mans dels grups insurgents que es van aixecar contra Gaddafi, però que continuen defensant els seus propis interessos, gairebé sempre en clau tribal, per sobre de criteris ideològics o, fins i tot, religiosos. En absència d'un Estat, la tribu és

l'única que et protegeix, però centenars de milers de migrants i refugiats en sòl libi no en tenen, de tribu.

Fou a finals d'octubre de 2016 quan 89 cadets i oficials libis van formar la primera remesa per rebre entrenament en el marc de l'anomenada Operació Sophia, la missió naval conjunta de la UE per combatre el tràfic d'éssers humans i armes a la Mediterrània central. L'entrenament dels guardacostes libis, encara en vigor, és un dels punts més controvertits, sobretot després dels cada vegada més nombrosos incidents entre la flota líbia i les ONG que participen en les missions de recerca i rescat. Fins i tot la Missió de Nacions Unides per a Líbia (UNSMIL) assegura disposar de "proves concloents" que membres de les institucions de l'Estat i alguns funcionaris locals participen en el contraban i el tràfic de persones. Hi ha casos confirmats de guardacostes que cobren suborns per deixar passar les pasteres amb rumb a Europa. Les que no ho fan són retingudes i els seus ocupants retornats a centres de detenció en els quals se n'abusarà o s'hi comerciarà. Mentrestant, la flota líbia, entrenada per la UE i amb vaixells de fabricació italiana, resulta cada vegada més eficaç en el paper de "tallafocs" del flux migratori que tant preocupa a la riba nord de la Mediterrània. S'ha passat del pic màxim d'arribades a Itàlia de 180.000 individus el 2016 als poc més de 10.000 de l'any passat (xifres de les Nacions Unides). Les xifres de "morts i desapareguts" (2913 i 750, respectivament) corresponen únicament a l'última etapa, la marítima, de la ruta cap a Europa. En aquest sentit, cada vegada resulta més difícil arribar, de manera que els migrants que no desapareixen al mar són retornats a la costa líbia. És un malson repetit, la volta a la "gimcana" mortal que tots somien deixar enrere.

“ En absència d'un Estat, la tribu és l'única que et protegeix, però milers de migrants i refugiats en sòl libi no en tenen, de tribu ”

Una barca bolca al mar abans de ser rescatada per un vaixell de la flota humanitària o els guardacostes libis. Hores o dies més tard, els cadàvers apareixeran a la platja o

s'enredaran amb les xarxes d'un pescador. Quan s'arribi a recollir els cossos, serà la Mitja Lluna Roja qui els processi per a identificar-los, encara que no sempre sigui possible. Els cossos s'enterraran en llocs com el cementiri improvisat de Zuwara, a l'oest del país, on un grup de voluntaris s'encarrega de sepultar-los, davant la inacció d'unes autoritats negligents. Tot sol, aquest cementiri en suma més de 2.000.

Tot per fer

Si bé les imatges de migrants en aquest racó del Magrib s'han multiplicat en el nostre imaginari col·lectiu en els últims anys, els moviments humans de Líbia cap a Europa no són ni de bon tros quelcom de nou. Des de l'Edat Mitjana fins ben entrat el segle XIX, els ports de Trípoli i Bengasi van ser la destinació final de les caravanes d'esclaus procedents de l'interior de l'Àfrica; rutes mercantils que es van institucionalitzar durant els quatre segles de dominació otomana. Després hi hagué l'experiment demogràfic italià de la dècada de 1920 [quan Itàlia va promoure l'emigració del seu "excés de població" a la llavors colònia de Líbia], però la direcció del tràfic humà es va invertir durant la segona meitat de segle XX. Desenes de milers de migrants i refugiats partien llavors cap a Itàlia amb embarcacions precàries mentre els oficials libis feien els ulls grossos. Gaddafi era plenament conscient de la preocupació que aquest tràfic suscitava entre els antics amos de Líbia i els seus veïns. Va ser l'any 2004, quan va començar a signar acords amb diversos estats europeus per controlar el flux migratori. "Europa es tornarà negra si no l'ajudo. Haurà de decidir entre ser un continent desenvolupat i unit o ser destruït com va passar amb les invasions dels bàrbars", va alertar el mandatari libi l'any 2010, durant el seu discurs abans d'un sopar amb 800 convidats organitzat pel seu antic amic i aliat, Silvio Berlusconi. Durant aquell esdeveniment, Gaddafi va demanar 5.000 milions d'euros l'any a canvi de tancar el seu país i la seva costa als refugiats i els migrants. La resta és història: després del salvatge linxament de Gaddafi l'octubre de 2011, el fins llavors monolític Estat libi es va fragmentar en trossos amb forma de ciutats-estat, en què els grups armats pugnen pel control dels barris i carrers.

“ El drama de la migració irregular a través de Líbia no pot ser abordat amb eficàcia mentre no es restableixin unes mínimes estructures d’Estat

”

El caos impera al país, de manera que el drama de la migració irregular a través de Líbia no pot ser abordat amb eficàcia mentre no es restableixin unes mínimes estructures d’Estat solvents que puguin garantir la seguretat dels locals i els forans. Així mateix, si donem per bones les xifres de l’OIM, de prop d’un milió de migrants en sòl libi, només cal fer una senzilla regla de tres per adonar-se de les dimensions del desastre en un país amb una població local inferior als sis milions. És com si una Espanya en ruïnes i enmig d’una guerra se li demanés atendre les necessitats de prop de vuit milions d’individus en trànsit pel país.

Queda tot per fer. El maig de 2019, la UNSMIL manifestava una “gran preocupació pels casos de detencions arbitràries i detencions, segrestos i desaparicions patits per oficials, activistes i periodistes”. Entre altres coses, es tracta d’una declaració eloqüent sobre el caos al país. Així mateix, si els grups esmentats són víctimes d’aquests abusos, també podem imaginar el malson que afronten els migrants en territori libi. L’agost del mateix any, el secretari general de les Nacions Unides, António Guterres, va enviar un informe elaborat per diverses agències de l’ONU en què es denunciaven abusos com “la pèrdua de llibertat i la detenció arbitrària en llocs de detenció oficials i no oficials; la tortura, inclosa la violència sexual; el segrest per obtenir un rescat; l’extorsió; els treballs forçats; els assassinats il·legals...”. També s’hi inclouen les desaparicions forçades. L’informe donava la xifra de 4.900 migrants actualment detinguts en presons del govern, però assenyala “un altre nombre desconegut de persones [...] detingudes en altres instal·lacions clandestines”.

El desembre de 2019, un grup d’ONG nacionals, regionals i internacionals demanaven al Consell de Drets Humans de les Nacions Unides que actués amb urgència per garantir “l’establiment d’un mecanisme internacional sòlid per investigar els crims de guerra,

els crims contra la humanitat i les violacions dels drets humans a Líbia”. També s’hi inclouen els crims i violacions patits pels migrants.

“ Europa ha optat per establir un “tallafocs” al flux migratori que requereix donar suport a milícies locals liderades per reconeguts traficants de persones ”

Mentre la situació es deteriora, tant per als de casa com per als de fora, la ingerència externa del ventall de potències (regionals i internacionals) que donen suport a tots dos governs libis fa impossible que es pugui assolir una estabilitat que fonamenti un acord per reconstruir l’Estat. Davant del caos que avui és Líbia, Europa ha optat per establir aquest “tallafocs” que esmentàvem abans, destinat a tallar el flux migratori. Sens dubte, és el resultat més buscat d’una controvertida política centrada en el curt termini que requereix donar suport a milícies locals liderades per reconeguts traficants de persones. S’encarrega al llop que vigili les ovelles a Líbia, un país amb un buit de poder que, per a molts, és una porta entreoberta cap a Europa. També és una enorme fossa comuna.

En algun llogaret de Nigèria, Eritrea o qualsevol dels països dels quals els joves acaben sent “escopits” cap a Europa, una família es pregunta pel parador del fill o marit que va prometre arribar a nord de la Mediterrània per poder mantenir els seus familiars del sud. Diem que es fan la pregunta, en reflexiu, perquè no tenen ningú a qui fer-la.

SOBRE L’AUTOR

Karlos Zurutuza és periodista especialitzat en drets humans i conflictes armats a l’Orient Mitjà i Nord d’Àfrica. És autor de *Tierra adentro, vida y muerte en la ruta libia hacia Europa* (Libros del K.O., 2017), entre altres llibres de crònica i assaig.

Aquesta és una versió traduïda de l’article publicat originalment en castellà.

Fotografia Mercat de Hawala.

